

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dogmata sapientiæ de bene agendo et loquendo hucusque tradita concludit oratione, qua precatur Deum pro gratia qui ea opere adimpleat, frenetque concupiscentiam cordis et oris, ut, scilicet, Deus dirigat omnes ejus cogitationes, affectiones, sermones, ne qua exorbitent. Hanc orationem nobis imitandam et crebro usurpandam proponit. Idem orat Salomon Sapient. cap. xi. Inde, vers. 7, prosequitur materiam de moderanda lingua, et vitando juramento. Denique, vers. 21, a vitiis et intemperantia linguæ transit ad vitia et intemperantiam operum et vitæ, ac cæcitatem fœditatemque fornicariorum adulterorumque multis exaggerat.

1. Domine pater, et dominator vitæ meæ, ne derelinquas me in consilio eorum : nec sinas me cadere in illis. 2. Quis superponet in cogitatu meo flagella, et in corde meo doctrinam sapientiæ, ut ignorationibus eorum non parcant mihi, et non appareant delicta eorum. 3. et ne adincrescant ignorantia meæ, et multiplicentur delicta mea, et peccata mea abundant, et incidam in conspectu adversariorum meorum, et gaudeat super me inimicus meus? 4. Domine pater, et Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorum. 5. Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, et omne desiderium averte a me. 6. Aufer a me ventris concupiscentias, et concubitus concupiscentiæ ne apprehendant me, et animæ irreverenti et infrunitæ ne tradas me. 7. Doctrinam oris audite, filii : et qui custodierit illam, non periet labiis, nec scandalizabitur in operibus nequissimis. 8. In vanitate sua apprehenditur peccator, et superbus, et maledicus scandalizabitur in illis. 9. Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. 10. Nominatio vero Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus Sanctorum non admiscearis : quoniam non eris immunis ab eis. 11. Sicut enim servus interrogatus assidue, a livore non minuitur : sic omnis jurans, et nominans, in toto a peccato non purgabitur. 12. Vir multum jurans implebitur iniquitate, et non discedet a domo illius plaga. 13. Et si frustraverit, delictum illius super ipsum erit : et si dissimulaverit, delinquit dupliciter; 14. et si in vacuum juraverit, non justificabitur : replebitur enim retributione domus illius. 15. Est et alia loquela contraria morti, non inveniatur in hæreditate Jacob. 16. Etenim a misericordiis omnia hæc auferentur, et in delictis non volutabuntur. 17. Indisciplinata loquela non assuescat os tuum : est enim in illa verbum peccati. 18. Memento patris et matris tuæ, in medio enim magnatorum consistis : 19. ne forte obliviscatur te Deus in conspectu illorum, et assiduitate tua infatuatus, improprium patiaris, et maluisses non nasci, et diem natiuitatis tuæ maledicas. 20. Homo assuetus in verbis improprietatis, in omnibus diebus suis non erudietur. 21. Duo genera abundant in peccatis, et tertium adducit iram et perditionem. 22. Anima calida quasi ignis ardens, non exstinguetur donec aliquid glutiat : 23. et homo nequam in ore carnis suæ non desinet, donec incendat ignem. 24. Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur transgrediensque ad finem. 25. Omnis homo qui transgreditur lectum suum, contemnens in animam suam, et dicens : Quis me videt? 26. Tenebræ circumdant me, et parietes cooperiunt

me, et nemo circumspicit me : quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altissimus. 27. Et non intelligit quoniam omnia videt oculus illius, quoniam expellit a se timorem Dei hujusmodi hominis timor, et oculi hominum timentes illum : 28. et non cognovit quoniam oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes. 29. Domino enim Deo, antequam crearentur, omnia sunt agnita : sic et post perfectum respicit omnia. 30. Hic in plateis civitatis vindicabitur, et quasi pullus equinus fugabitur : et ubi non speravit, apprehendetur. 31. Et erit dedecus omnibus, eo quod non intellexerit timorem Domini. 32. Sic et mulier omnis relinquens virum suum, et statuens hæreditatem ex alieno matrimonio : 33. primo enim in lege Altissimi incredibilis fuit; secundo, in virum suum delinquit; tertio, in adulterio fornicata est, et ex alio viro filios statuit sibi. 34. Hæc in ecclesiam adducetur, et in filios ejus respicietur. 35. Non tradent filii ejus radices, et rami ejus non dabunt fructum. 36. Derelinquet in maledictum memoriam ejus, et dedecus illius non delebitur. 37. Et agnoscent qui derelicti sunt, quoniam nihil melius est quam timor Dei; et nihil dulcius quam respicere in mandatis Domini. 38. Gloria magna est sequi Dominum : longitudo enim dierum assumetur ab

PRIMA PARS CAPITIS.

1. DOMINE PATER, ET DOMINATOR VITÆ MEÆ, NE DERELINQUAS ME IN CONSILIO EORUM : NEC SINAS ME CADERE IN ILLIS. — « Eorum, » scilicet fatuorum, id est impiorum, de quibus multus sermo præcessit. Aut potius « eorum, » scilicet, labiorum loquacium et intemperantium; de his enim egit vers. præcedenti, g. d. Domine, qui dominaris universo, dominare labiis meis; qui dominaris vitæ meæ, dominare linguæ meæ : nam « mors et vita in manu linguæ, » Proverb. xviii, 21. Rursum lingua est « universitas iniquitatis, » Jac. iii, 6. Moderatorem ergo requirit dominatorem universi : Deum vocat *dominatorem vitæ*, tum quia ipse est creator et dominus animæ quæ causat vitam; tum quia ipse officia, status actusque omnes vitæ nostræ regit et moderatur; tum quia vita nostra durat quamdiu ipse vult. Hæc vera sunt tam in vita supernaturali gratiæ, quam naturali animæ.

Porro *consilium labiorum* vocat, id quod loquacitas labiorum dicendum suggerit, puta importunitatem, temeritatem, intemperantiam, et prurium loquendi quilibet quod in buccam venit. Itaque *consilium labiorum* est effrenata libertas dicendi quidquid libet. Nam « cor stultorum in ore ipsorum, » uti superius dixit. Unde subdit : « Nec sinas me cadere in illis; » alii legunt, *nec sinas me cadere in illa exprobratione*, vel *in illam exprobrationem*, ut, scilicet, intemperantia linguæ mihi exprobetur, ac præsertim quod in amicum probrum aliquod conjecerim, aut vitium aliquod exprobrarim. De convicio enim amicorum egit cap. præced. Unde Tigurina vertit, *Domine pater, totius-*

que vitæ meæ dominator, ne me permittas consilio illorum, nec sinas me per ea corruiere; Syrus, Deus pater mi, et Domine vitæ meæ, ne offendere facias (permittas) me propter ea.

2. QUIS SUPERPONET (ita Romana; hoc enim est Græcum ἐπιθήσει; male ergo nonnulli legunt, *superponet*) IN COGITATU MEO FLAGELLA, ET IN CORDE MEO DOCTRINAM SAPIENTIÆ, UT IGNORATIONIBUS EORUM NON PARCANT MIHI, ET NON APPAREANT DELICTA EORUM? — Oravit pro freno linguæ; nunc orat pro freno cogitationum et cordis, id est, appetituum. Hi enim omnes boni vel mali sunt duo fontes. Duplicem ergo hic Dei gratiam deposcit. *Primo*, illuminationis, quæ cogitationes intellectus et phantasie vagas, animales et erroneas illustret, cohibeat, corrigat, dirigat, faciatque spirituales, cælestes et divinas. Alteram impulsus, quæ cordis, id est, voluntatis et concupiscentiæ, affectiones et desideria noxia per dictamina sapientiæ et prudentiæ, quasi per flagella castiget, emendet, purificet et sanctificet; idque ad hoc, ut in « ignorantibus eorum, » puta in erronea cogitatione et appetitione cogitatus et cordis, id est, intellectus et voluntatis, dum scilicet aliqua ignoranter, id est, imprudenter et erronee, intellectu cogito, vel voluntate appetito, « non parcant mihi flagella, » id est, castigaciones sapientiæ, itaque « non appareant » (nec sint) delicta « eorum. » Ita S. Ambrosius, cujus verba in fine cap. præced. citavi. Et S. Chrysostomus in *Psalm. cxi* : « Non oportet, inquit, os solum obstruere, sed mentem etiam ante os. Quocirca pulchre dixit quidam sapiens : Quis dabit

in cogitatione vel mente mea flagella, ut ignorantis meis non parcant? » Unde fusius id explicans et exaggerans Siracides subdit :

3. ET NE ADINCRESCANT IGNORANTIAE MEAE, ET MULTIPLICENTUR DELICTA MEA (ignorantia enim in mente et intellectu practico, quo imprudenter praefero bonum concupiscibile bono honesto, parit et multiplicat delicta in voluntate et appetitu; hic enim sequitur iudicium practicum, appetitque et eligit quod ille appetendum et eligendum dicitur) ET PECCATA MEA ABUNDENT, ET INCIDAM IN CONSPPECTU ADVERSARIORUM MEORUM, ET GAUDEAT SUPER ME INIMICUS MEUS, — *q. d.* Ne per ignorantias et peccata incidam in damna fortunarum, famae, vitae et animae, itaque fiam ludibrium demonum et hominum mihi inimicorum, ut illi in mea pernicie exsultent, meque rideant et subsannent. Porro Complutenses nonnulla hic interserunt, scilicet haec : *Ne parcas tu, Domine, et injurias eorum, qui in professione sunt peccatores, ne praeter eas.* Unde Tigurina haec omnia clare exprimens vertit : *Quis menti meae flagella adhibeat, et cordi meo sapientem institutionem, ut ne parcant inscitiae meae, nec illorum peccata praeterant? ne, inquam, inscitia mea multiplicetur, neve peccata mea perniciosam accessionem faciant, et corruam coram adversariis meis, gaudeantque de me inimici mei, quorum spes procul abest abs tua misericordia; Syrus vero : Quis autem constituit super mentem meam flagellum, et super cor meum virgam doctrinae, ut ipse Dominus indulgeat delicta mea, ne in congregatione eorum haereditent, neque ament corrumpere, ut non multiplicentur delicta mea, neque inualescant peccata mea, et revelent me coram inimicis meis, et laetetur de me inimicus? Sicut ergo puerorum et stultorum levitates, distractiones, petulantiae et stultitiae flagello et virga parentum vel praceptorum flagellantur, castigantur et cohibentur; sic pariter phantasiae et concupiscentiae pueriles, stultaeque cogitationes et appetitiones illicitae noxiaeque, flagello et virga disciplinae, hoc est, timoris Dei, castigandae et compescendae sunt, ne nos ducant in ruinam et gehennam. Vere enim ait Beda in *Proverbiis* : « Reprobi et in saeculo fatigantur desideriiis (concupiscentiae), et in futuro tormentis » gehennae. Appetitus enim et concupiscentia index est carentiae, ait Aristoteles, lib. V *Physic.* Nemo enim appetit et concupiscit nisi id quo caret, et de cuius carentia tristatur et dolet.*

4. DOMINE PATER ET DEUS VITAE MEAE, NE DERELINQUAS ME IN COGITATU ILLORUM. — Hunc versum non habent Graeca. Jam primo, eum sic explicat Jansenius : *to illorum*, inquit, vel potest referri ad adversarios et inimicos, de quibus dictum est in superiore sententia, ut sit sensus : « Ne derelinquas me, » ut in me hostes mei perficiant quod cogitant, aut in me videant fieri quod cupiunt, quodque eventurum cogitant. Aut, « ne derelinquas me, » ut talia cogitem qualia illi, nempe mala. Vel potest potius relativum *illorum* referri ad cogita-

tum et cor; ut, sicut superius oravit ne relinqueretur in consilio labiorum, nunc oret ne relinqueretur « in cogitatu » animi et cordis sui; ita scilicet, ut sibi relictus ea cogitet et faciat quae intellectus et voluntas hominis, cum Dei gratia destituuntur, homini ex seipsis suggerunt, qualia sunt quae sequuntur.

Verum minus congrue *illorum* refert cogitatum. Nam non recte dicitur : « Ne derelinquas me in cogitatu cogitatus et cordis. » Igitur pronomen *illorum* respicit delicta et peccata, de quibus vers. praeced. dixit : « Ne adinrescant ignorantiae meae, et multiplicentur delicta mea, et peccata mea. » Unde ea explicans subdit : « Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, etc. Aufer a me ventris concupiscentias, » etc. Haec enim sunt capitalia peccata, ex quibus caetera oriuntur. Orat ergo : « Ne derelinquas me in cogitatu illorum, » scilicet peccatorum, puta superbiae, gulae et libidinis, quia haec oriuntur ex eorum cogitatu, imaginatione et cogitatione. Cogitatio enim diutina peccatorum morosam efficit delectationem, quae est peccatum mortale; haec deinde in actum externum sese exerit, peccatumque consummat, uti docet S. Jacobus, cap. 1, vers. 15. Hunc sensum indicat Syrus, *Deus pater mi, et Domine vitae meae, ne abicias me in errorem eorum*, puta in ignorantias peccatorum : « Errant enim qui operantur malum, » *Proverb.* XIV, 22.

5. EXTOLLENTIAM OCULORUM MEORUM NE DEDERIS MIHI, ET OMNE DESIDERIUM (id est, concupiscentiam; hanc enim Hebraei vocant *chemda*, id est desiderium. *Desiderium* ergo vocat impatientem et impotentem erga voluptatem quamlibet affectum, earumque ardentem cupidinem et sitim) A VERTE A ME. — « Ne dederis, » id est, ne dari sinas, ob mea priora crimina et demerita. Deus enim cum sit sanctissimus, non potest esse auctor peccati et concupiscentiae; Deus enim « intentator malorum est, ipse autem neminem tentat, » *Jacob.* I, 43; potest tamen permittere demonibus, hominibus et concupiscentiae, ut nos tentent ad superbiam, gulam, libidinem, etc. Unde contra hoc orandum cum Siracide ex praescripto Christi : « Et ne nos inducas (id est, induci permittas) in tentationem, sed libera nos a malo, » *Matth.* VI, vers. 13. Porro saepe id permittit Deus in poenam praecedentium peccatorum, et tunc proprie dicitur dare vel tradere homines suae concupiscentiae, tentationi et daemone tentanti. Hebraei enim verba activa primae conjugationis *Cal*, saepe pro neutris usurpant. Vide dicta *Exod.* VII, 3, et *Rom.* I, 24.

« Extollentiam » vocat *elationem*, ut legit S. Augustinus, *De Gratia et liber. arbitr.* cap. XVI. « Additoculorum; » licet enim elatio et superbia sit propria in animo, maxime tamen se prodit per oculos elatos et fastosos. Unde Syrus, *oculum superbum ne dederis mihi.* Et *Psal.* cap. V : « Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc non edebam. » Et S. Iohannes *Proverb.* cap. VI, 17, inter septem quae Deus

detestatur, primo loco ponit oculos sublimes. Et cap. XXX, 13 : « Generatio, inquit, cujus excelsi sunt oculi, et palpebrae ejus in alta surrectae. » Quocirca Graeca Complutensium, Tigurina et alii hoc loco addunt, *γεγαυωσεν οφθαλμους*, id est, *giganteum animam*; sic enim habent : *Domine Pater, Deusque vitae meae, ne mihi tribuas oculos elatos, sed giganteum animum a servis tuis semper prohibeas.* Giganteus animus est excelsus, tumidus, se supra omnes erigens, caeterosque despiciens, eisque dominans. Talis enim fuit gigantum, qui uti corpus, ita et animum habebant giganteum, *Genes.* VI, 4.

Per *desiderium*, aliqui repetentes *to oculorum*, quod praecessit, intelligunt avaritiam; verum melius alii accipiunt *concupiscentiam*. Sic enim legit S. Augustinus, *De Gratia et liber. arbitr.* cap. XVI : « Elationem oculorum, inquit, ne dederis mihi, et concupiscentiam averte a me. » Sic etiam legit Graeca Romana. Unde concupiscentiam hanc in duas species vers. seq. partitur. Porro ex peccatis nominat tantum duo, scilicet extollentiam oculorum, id est superbiam et concupiscentiam, quia ex his quasi primis fontibus caetera oriuntur. Ex superbia enim oritur avaritia, ira, invidia; ex concupiscentia oritur gula, libido, aedia.

Ingenioso lepidoque ursi, cervae et vulpis analogo idipsum ostendit S. Cyrillus, lib. II *Apolo. moral.* cap. XI, cui titulus : *Contra appetitum dignitatis.* « Latitanti urso famelico ut praedam aliquam deglutiret, magistra fallaciae vulpes, pia impio subvenire cupiens, ad eum cervam solivagam arte doli sui adducere conabatur, sic eam affata : Quam vultu placidam, cervicem altam, pelle politam, pede validam, proportionem perfectam decoram parens te natura formavit! unum certe tantum perfectae tuae venustati deest, quod cornibus careas; neque profecto sexui etiam infirmo, iam superba et tuta debuit armatura deesse, maxime cum ea concessa sit vacca. An forte livoris nescia, quaedam imperfecta reliquit in arte natura? simia quidem suppletiva arte induitur, et magisterio aurum et argentum politur. Si vis ergo perfici cornu, audi monitum meum, et sequere ductum, quoniam ad magistrum te dirigam in hac arte expertum. At illa non tam mobilitate feminea, quam cornu appetens sequebatur mendacem. Verum pia sorte dolo captae fuit obvisus cervus, qui sociam miratus dixit : Quo vulpinam sequeris caudam? Cui cerva : Quippe tanta duce ad ursum tendo, ut sicut et tu cornibus gaudeam. An solus vis apparere superbia masculina? Ad hoc ille astutus, utriusque sentiens fastum et dolorem, errori amicae compatiens, sic illam exhortatus est : Nempe propter cornua ursus dedit virtutis auriculam, cave tu ne amittas simul pellem et vitam. Responsum hoc obscurum sequenti apologo declarat : Ursus namque, interrogatus a lupo ut quid faciem pronam ferret, respondit : Quia habeo debile caput. Cui lupo ait : Muni ipsum cornibus.

His enim caput armavit natura bovinum; vade igitur ad hominem arte dotatum, et ea tibi ponet. Ivit ergo ad magistrum petens cornu sibi poni pro labore autem, inquit, solvere tibi volo hoc quod dare non noceat. Cui magister : Si a te unum denarium vel assem peterem, non darem mihi? Da mihi ergo aures, et nihil tibi nocebit. Quo consentiente scidit eas, et ferens malleum ut perforaret cranium ejus, audivit ab urso : Fatuusne sum, ut perfores mihi caput? Qui ait : Aliter cornua non ponuntur. Tunc ursus abbreviatis auribus : Bene fatuus est, inquit, qui cornua peti. Perdit enim, ut video, caput discretionis, et aures quietae virtutis. Et sic, abscissis auribus, sine cornibus abiit illus. » Denique idipsum aliis parabolis lunae, vaccae et cervi commonstrat : « An ignoras quod luna, dum emit tit cornua, lumine sit vacua, et (*Exodi* XXXIV, 29) cornuta Moysi facies divini contuitus dulcedine et velamento est privata? Illaqueatur autem vacca per cornua, per quae etiam sub duro jugo aratri servus bos assidue duci solet. Non attendis quantum nos cornu pondere aggravamur, et serpentis haustu comburor interius, ut possim vetustatis onus cornu deponere? Quid plura? bestialitatis commune signum ostenditur aut cornu, aut cauda. Pone igitur fastum et fuge cornu, ne dira te ursi ungula dilaniet. Quibus intellectis, mox dimissa vulpe humiliter secuta est cervum. »

6. AUFER A ME VENTRIS CONUPISCENTIAS, ET CONCUBITUS CONUPISCENTIAE NE APPREHENDANT ME. — *Concupiscentia ventris* est gula, *concupiscentia concubitus* est libido. Atque prior causa est posterioris : « Venter enim mero aestuans despumant in libidines, » ait S. Hieronymus. Complutenses, Tigurina multique alii rursus hic multa addunt; sic enim habent, *averte a me spes vanas et concupiscentias, tibi quoque continuo servire cupientem retineas in officio; ne me comprehendant* (vel occupent et dominentur : hoc est enim Graecum *καταλαμβάνω*). Noster vertit, *apprehendant appetentia ventris et concubitus.* Verum Graeca a Romanis correcta ea omittunt, et consentiunt Latinae Vulgatae; Syrus vero, *cor impudicum*, ait, *longe fac a me. Id quod bonum est ne effugiat me, et lascivia carnis ne lascivire faciat me.*

Porro S. Augustinus (vel quisquis est auctor) *Soliloquior.* cap. XII, putat hic notari triplicem concupiscentiam, nimirum concupiscentiam oculorum, id est avaritiam; concupiscentiam carnis, et superbiam vitae, quae omnis mali in mundo tres perennes sunt fontes, uti docet S. Joannes *epist.* I, cap. II, 16. Nam « extollentiam oculorum » confert et adaequat eum concupiscentia oculorum, concupiscentiam carnis cum « concupiscentia ventris et concubitus, » superbiam vitae cum « anima irreverenti et infrunita. » Exstat hac de re emblemata pruriginis, quae symbolum est concupiscentiae (haec enim semper prurit, estque ver animae prurigo), estque tale :

Agrum caveto carneum ne vomere
Arare pergas corneo, pro mellea
Semente, mox reponet urens tibi piper
Cupido eandem dulcamartus (γλυκύπικρός) vim tenet,
Pro melle felleum propinans poculum.
Fœdare tristis unguibus eutem cave,
Assiduus est pruriginis comes dolor.

ET ANIMÆ IRREVERENTI ET INFRUNITÆ NE TRADAS ME. — Nonnulli sic exponunt, *q. d.* Ne tradas et subdas me animo impudenti et stolido, ne permittas mihi dominari hominem impudentem et stultum. Verum loquitur Siracides de anima propria, non aliena: agit enim de extollentia oculorum, et concupiscentiâ propria, non aliena. Unde *in anima irreverenti* pertinet ad extollentiam oculorum, sive superbiam; hæc enim conjuncta est cum irreverentiâ, id est inverecondiâ et impudentiâ; hæc enim significat Græcè *ἀναίδεια*. Nam superbi sunt inverecondi, audaces et impudentes, qualis fuit iudex ille impius, qui nec Deum timebat, nec homines reverebatur *Luce XVIII, 2*. Dei enim et hominum reverentiâ unicuique est peccatorum frenum, quo amisso vel rupto, peccator velut equus effrenis in omnes voluptates et scelera ruit, *in vero infrunita* pertinet ad concupiscentiam ventris et concubitus; hæc enim est infrunita et inexplebilis. Sensus ergo est, *q. d.* Ne permittas ut anima impudens et infrunita, hoc est, impudentia et insatiabilis concupiscentiâ animæ meæ, mihi dominetur. Ubi enim hæc passiones regunt et dominantur, ibi tyranni dominantur, quibus homo servire cogitur.

Nota: *Infrunitus* idem est quod imprudens, insipiens, stolidus, indeque impudens, petulans, intemperans, inexplebilis et insatiabilis, qualis est gulosus et libidinosus, ipsaque ejus gula et libido: hisce enim nullæ deliciae, nulla voluptas sufficit; sed semper dicunt: « Affert, affert, » *Proverb. xxx, 15*. Unde Noster *cap. xxxi, 23*, pro ἀναίδεος, id est *inexplebilis*, vertit *infrunito*. Porro lexicographi nonnulli *infrunitum* deducunt a Græco ἀφρονία, id est insipientem, ideoque legendum censent *infrunitum*; Lyranus deducit a *frumen*, quod significat summam partem gutturis, qua sapor sentitur, cibusque in ventrem lingua demittitur, ut *infrunitus* sit idem quod sine frumine, id est, gutture et sapore, puta insipiens, indiscretus, qui caret sapore sapientiæ. Melius alii *infrunitum* dici censent quasi qui suis frumisei, id est frui, nesciat uti decet; veteres enim dicebant *frumiscor pro fruor*. Ita Cato apud Festum, *frunitum* vocat prudentem (Græcè *φρόνιμος*), quasi quo perfrui liceret, et qui suis rite et decenter frui nosset. Et Seneca, lib. III *De Beneficiis*, *cap. xvi*, ac Hermolaus *infrunitum* vocant stolidum et insipientem qui nulli est usus. Ruellius, lib. II, *cap. xl*: « Unguentum in lenticula, inquit, proverbium est in eos jactari solitum, qui nullo eorum discrimine quas agunt aut dicunt, pari nixu emetamoliuntur, quos (ut est apud Senecam et Gellium)

infrunitos appellamus, » Græcè *κακοεστῆλους καὶ ἀπειροκαλούς*. Seneca, lib. *De Vita beata*, *infrunitum* usurpat pro stolidè jactabundo: « Alterum, inquit, *infruniti* est animi, alterum timidi ac pusilli. »

Infruniti ergo sunt gulosi, qui escis frui nesciunt, sed eas illico glutunt, ita ut saporis suavitatem vix sentiant, ideoque similes lupis. Lupus enim, ait Aristoteles in *Histor. animal.*, quia gulosus, comedit non masticando cibum, sed devorando et glutendo: unde tantum vorat uno tempore, quantum ei ad tres dies sufficiat. Sic *infruniti* sunt luxuriosi, avari, ambitiosi, qui suis uxoribus, opibus, honoribus gaudere et frui nesciunt; quia in eas tam intemperanter et impotenter se effundunt, ut sensum voluptatis oblundant et hebetent, dum in iis vires omnes exhauriunt, potentias animæ affligunt, totamque naturam lædunt. Igitur *infrunitus* est brutus, hoc est, ut ait S. Isidorus, lib. X *Origin.*, obrutus, quia sensu caret. Unde Junius, primus Romæ consul, cognominatus est Brutus, quia coram Tarquinio Superbo, avunculo suo, simulavit se stultum. Hæc Isidorus.

Orat ergo Siracides liberari a concupiscentiâ ventris et veneris, ne per eam tradatur animæ irreverenti et infrunitæ, ut scilicet ei dominetur animæ impudentia et insolentia; hæc enim utraque ex gula et libidine nasci solet; quo enim plus eis indulges, eo magis eas accendis, ut fiant impudentes, insolentes et insatiabiles, ideoque tibi tyrannice dominantur. Igitur spiritus luxuriæ, æque ac gulæ, est quasi tyrannus quidam, et miles irreverendissimus, inverecondissimus et contumeliosissimus, imo quasi harpya rapacissima, cujus tyrannidem egregie depingit Seneca *epist. 39*: « Quis hostis, inquit, in quempiam tam contumeliosus fuit, quam in quosdam voluptates suæ sunt? quorum impotentia atque insanæ libidini ob hoc possis ignoscere, quod quæ fecere patiuntur. Vivunt itaque voluptatibus suis, non fruuntur; et mala sua, quod malorum ultimum est, amant. Tunc autem consummata est infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent; et desinit esse remediò locus, ubi quæ fuerunt vitia, mores fiunt. »

Moraliter, hic discere quantum malum sit impudentiâ; hæc enim aufert pudorem, qui est frenum omnis mali, quo rupto homo impudenter quasi equus, ruit in omnes cupiditates et scelera. Quare semper pudere nos debet mali. Ex adverso pudere nos non debet boni; boni ergo impudentiâ sancta est. Audi S. Augustinum in illud *Psal. lxxviii, 8*: *Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio* (S. Augustinus legit *irreverentiâ faciem meam*: « Irreverentiâ quid est? non confundi, non erubescere. Ergo irreverentiâ quasi impudentia est. Oportet ut habeat Christianus irreverentiâ istam, quando venerit inter homines, quibus displicet Christus. Sententiâ quippe ipsius vide, qui neminem fallit: Qui

me erubuerit coram hominibus, et ego erubescam eum coram angelis Dei. Observa igitur tu si sis in te irreverentiâ. Frontosus esto, quando audis opprobrium de Christo, prorsus esto frontosus. Quid times fronti tuæ, quam signo crucis Christi armasti? Hoc est enim: Propter te sustinui exprobrationem. Et quia non de te erubui, quando mihi propter te insultabatur, operuit ir-

reverentiâ faciem meam. » Hanc sanctam irreverentiâ habuit S. Magdalena, quando, ut ait S. Augustinus *homil. 23*, inter 50: « Non invitata irruit convivio, ubi suus medicus recumbebat, et quæsitivâ pia impudentiâ sanitatem, irruens quasi importuna convivio, opportuna beneficio. » Vide dicta *Ezech. iii*, vers. 7 et 8.

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA POST PRECES REDIT AD OFFICIUM DOCENDI ID QUOD PRECATUS EST, DE MODERANDIS LABIIS; AGIT ERGO DE CAVENDO JURAMENTO CÆTERISQUE LINGUÆ VITIIS.

7. DOCTRINAM ORIS AUDITE, FILII; ET QUI CUSTODIERIT ILLAM, NON PERIET (PERIBIT) LABIIS, NEC SCANDALIZABITUR IN OPERIBUS NEQUISSIMIS. — « Doctrinam oris » vocat non quam ore suo dicturus est, sed quam de ore et labiis moderandis dicturus est. Unde Græca hunc titulum hic præfigunt, *disciplina oris*. Rursum *infrunita* idem est quod non offendet, non impinget; non enim agitur hic de scandalo proprie dicto, quo quis scandalizatur, id est, ex dicto vel facto alterius in peccatum inducitur. Unde Græca tantum habent, *non capiatur labiis suis*. Sensus est, *q. d.* O filii, o discipuli, audite doctrinam, quam de ore gubernando traditurus sum; qui enim illam custodierit, non peribit per labia sua, nec offendet, aut in ruinam incurret per opera nequissima oris, qualia sunt perjurium, calumnia, rixæ, maledicta, etc. Unde Tigurina clare vertit, *institutionem oris* (aliqui addunt *ἐπισημοῦ*, id est *veri*) *audite, liberi; quam qui servat labiis suis non capiatur, nec ea maledictis suscipiet offensionem*; Syrus breviter, *doctrinam oris mei, audite, filii, et qui cautus est non afficietur ignominia*.

8. IN VANITATE SUA APPREHENDITUR (COMPREHENDITUR) PECCATOR, ET SUPERBUS ET MALEDICUS SCANDALIZABITUR IN ILLIS. — Probat quod dixit vers. præced., eum qui audit doctrinam hanc de ore moderando, non periturum, nec in offendiculum aliquod incursum, per antithesin, sive a contrario, quia scilicet peccator qui negligit oris et labiorum custodiam, apprehendetur et capiatur « in vanitate; » Græcè, *in stultitia*, id est stultiloquio suo « et superbus et maledicus scandalizabitur, » et impinget, offendet, et in periculum incurret, « in illis, » id est per illa, puta labia sua. Dum enim intemperanter labiis utitur, iisque detrahit, conviciatur, jurgatur, etc., sibi periculum carceris, verberum, famæ, et non raro vitæ accersit et creat. Refert enim se ad id quod vers. præced. dixit per antithesin de sapiente: « Non periet labiis, » *q. d.* Fatuus vero et peccator peribit labiis

; aut potius, « scandalizabitur in illis, » scilicet, operibus nequissimis, in quibus non scandalizandum sapientem dixit vers. præced. *q. d.* Superbus et maledicus offendet et impinget in opera nequissima perjurii, blasphemæ, rixarum, cædium, etc., a quibus cavebit prudens, quia labia sua continet riteque moderatur. Unde Tigurina vertit, *scelerosus labiis suis capiatur, et maledicus ac superbus offendet in illis*; Syrus, *in sermone enim suo deprehenditur iniquus, et stultus in ore suo offendit*. Hinc observat Palacius causam, cur nulli labantur in perjuria, blasphemias, rixas et cædes, esse, quia superbi et maledici sunt. Hoc enim est justum Dei iudicium, qui superbiam profunda ruina deprimit, castigat et sternit.

9. JURATIONI NON ASSUESCAT OS TUUM, MULTI ENIM CASUS (Tigurina, *lapsus*) IN ILLA. — Facile enim ex assuetudine jurandi fit, ut crebro quis juret temere frustra, et aliquando id quod falsum est, itaque committat perjurium. Ita Auctor imperfecti in *Math.* apud S. Chrysostomum, *homil. 12*: « Nisi, inquit, juramentum (crebram vel temerarium) interdicatur, non possunt amputari perjuria; ex juramento enim perjurium generatur. Nemo est enim qui frequenter jurat, et non aliquando perjuret. Propter hoc admonet Salomon (Ecclesiasticus enim a priscis inscribitur Salomoni, ob causas quas in Proemio recensui): Non assuescas juramento os tuum; multus enim casus in illo. Sicut enim qui facit consuetudinem multa loqui, necesse est ut aliquando et importuna loquatur; et qui facit consuetudinem manu sua frequenter percutere, necesse est ut aliquando et injuste percutiat: sic qui facit consuetudinem jurare in rebus idoneis frequenter, et in rebus superfluis, etiam nollens, consuetudine trahente perjurat. Nam omnium rerum consuetudinem, quando voluerimus quidem, tunc facimus sed non quando volumus, tunc repellimus eam. » Et inferius: « Cesset ignis, et incendium non fit; subtrahere gladium, et homicidium non committitur. »

Etur : sic tolle juramentum, et perjurium non fit.»

Quocirca sapienter S. Augustinus, sermone 28 *De Verbis Apostoli* : « Falsa juratio exitiosa est, inquit, vera juratio periculosa est, nulla juratio secunda est. » Vide quæ de juramento annotavi *Jacob.* v, 12; vide et S. Chrysostomum, homil. *ad Popul.* 5, 6, 7 et seq. usque ad 16, in quibus omnibus acriter insectatur jurandi consuetudinem illo ævo grassantem, ac in 15 docet pejus esse jurare quam occidere : « Non ita pungit ensis, inquit, sicut juramenti natura; non sic occidit gladius, sicut juramenti plaga. » Idque probat ex falce quam a Deo immitti in domos jurantium vidit Zacharias, cap. v.

10. NOMINATIO VERO DEI NON SIT ASSIDUA IN ORE TUO, ET NOMINIBUS SANCTORUM NON ADMISCEARIS; QUONIAM NON ERIS IMMUNIS AB EIS. — Vetuit juramentum, nunc vetat quamlibet Dei et Sanctorum levem et irreverentem nominationem; sunt enim nonnulli qui tertio quolibet verbo, Deum, Christum, Sacramenta, etc., temere nominant. Quæ sane non parva Dei et Sanctorum est irreverentia. Græca hanc sententiam sic breviter efferunt, *nominatiōi τοῦ ἁγίου*, id est *sancti, ne consuescas*; ubi τὸ *sancti* partim masculine, q. d. Dei sancti; partim neutre accipitur, ut *sancti* idem sit quod rei cuiuslibet sanctæ, sive sit animata, uti sunt Angeli et homines sancti in cælo; sive inanima, uti sunt templa, altaria, Sacramenta, etc. Noster legit in plurali τῶν ἁγίων, id est *sanctorum*, eodem sensu; *sanctorum* enim masculine idem est quod Angelorum et hominum sanctorum; neutre vero idem est quod rerum sanctarum. Vetat ergo hæc temere et irreverenter nominari, sive id fiat in juramento, sive extra juramentum, juxta secundum Decalogi præceptum : « Non assumes nomen Domini Dei tui (et rerum divinarum, puta sanctarum; hæ enim Deum attingunt, unde qui illas temere nominando violat, violat et Deum) in vanum, » *Exodi* xx, 7. *Nomen enim Dei* est res sacratissima, omnem sanctitatem exsuperans; ergo indignum est ut illud vano et profano ore calceatur. Secus est si illud crebro, sed ex ingenti amore et reverentia, in ore habeas. Sic enim S. Paulus identidem nominat Deum et Jesum Christum, adeo ut in paucis parvisque Epistolis Christum nominet quadringentis, Jesum ducentis et amplius. Causam subdit : « Quoniam non eris immunis ab eis, » non sanctis, sed nominibus Sanctorum, q. d. Abstine a vanis et irreverentibus nominationibus Sanctorum, quia « ab eis, » id est per eas, p. opter eas (hoc enim significat Hebr. מהם *mehem*, id est *ab eis*) non eris immunis, scilicet a peccato, puta a culpa et pœna. Tigurina, quia non impune feres; Syrus, qui frequens est ad jurandum, a delictis et a plaga non justificatur. Alludit, imo citat *Exodi* cap. xx, 7 : « Non enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Domini sui frustra. » Deus enim sui

nominis et honoris est zelotes; quocirca eos qui nomen suum irreverenter usurpant et temerant, acriter castigat, tum in hac vita, tum in futura.

11. SICUT ENIM SERVUS INTERROGATUS ASSIDUE, A LIVORE NON MINUITUR; SIC OMNIS JURANS ET NOMINANS (TEMERE DEUM ET SANCTOS, VEL RES SANCTAS) IN TOTO A PECCATO NON PURGABITUR. — « Interrogatus, » id est, tortus; solent enim servi in tortura examinari de crimine admissio : unde tortura vocatur *quæstio*; et in Martyrum passionibus, *interrogatio* subinde ponitur pro flagellis et tormentis, ait Rabanus, q. d. « Sicut servus interrogatus » per quæstiones flagella et tormenta, verberibus et vibicibus impletur: ita quoque crebro jurans, crebra peccatorum verbera animæ suæ infligit. Unde Tigurina vertit, *sicut enim servus crebro vapulans non levatur vibicibus: ita qui dejerat, et nomen Dei assidue usurpat, culpa non vacabit.* Aptè jurantem comparat servo, juramentum quæstioni et tortura, juramenti damna vibicibus. Nam, ut ait Plutarchus in *Problemata*. « Juramentum homini libero pro tormento est. Unde Romani a servis veritatem per tormenta extorquebant, a cive juramento, a sacerdote solo verbo. » Juramentum enim torquet animam, tum quia eam metu Numinis percellit, anxiamque reddit et sollicitam, ne illicite jurando ejus indignationem incurrat; tum quia eam reipsa divinæ vindictæ exponit. Nam qui dejerat jurando juramento execratorio, v. g. dicendo : Si mentior, Deus me puniat; expresse sibi Dei ultionem imprecatur, si mentiatur. Idem implicite facit, sibi quæ imprecatur jurans juramento assertorio. Porro Rabanus sic explicat, q. d. « Sicut servus assidue correptus a livoris crimine non abstrahitur, sed magis ad odium provocatur: sic omnis jurans et nominans sæpe nomen Dei Sanctorumque ejus, inde a peccatis non purgabitur, sed magis polluitur. » Verum livor hic non crimen, puta iram et invidiam animi, sed corporis livorem et vibicem significat : hunc enim denotat Græcum μέλις.

12. VIR MULTUM JURANS IMPLEBITUR INIQUITATE (PUTA PERJURIIS, BLASPHEMIIS, INJUSTITIIS, ETC.), ET NON DISCEDET A DOMO ILLIUS PLAGA. — Tigurina, *vir crebro jurans replebitur scelere, nec flagellum abscedet a domo ipsius*; Syrus, *vir jurator acquirit delicta, et non auferetur a domo ejus seditio et colaphizatio.* Exemplum est in Saule, qui proclivis ad jurandum, multa jurando deliquit, ideoque plagas Dei graves sibi suisque posteris accersivit, ut patet II *Reg.* XXI, vers. 1 et sequent.

13. ET SI FRUSTRAYERIT (SI JURAMENTUM NON IMPLEVERIT), DELICTUM ILLIUS SUPER IPSUM ERIT; ET SI DISSIMULAYERIT, DELINQUET DUPLICITER. — q. d. Si frustra jurarit, ita ut quod juravit reipsa non præstiterit, hic reus erit delicti, ejusque pœnam sustinebit : si insuper illud corrigere et expiare neglexerit et dissimularit, Græce ὑπερίσθη, id est *despexerit*, dupliciter peccabit, scilicet primo, fallendo et juramentum non implendo; secundo,

peccatum hoc, puta perjurium, non expiando, juxta legem. Alludit enim, imo citat legem *Levit.* cap. v, 4 : « Anima quæ juraverit et protulerit labiis suis, ut vel male quid faceret, vel bene, et id ipsum juramento et sermone firmaverit, oblitæ postea intellexerit delictum suum, agat penitentiam pro peccato, et offerat de gregibus agnam sive capram, orabitque pro ea sacerdos et pro peccato ejus. » Vide ibi dicta. Ita Tigurina, *Cum commiserit, inquit, peccatum, ipse culpam suam sustinebit: quam si non agnoscat, eandem condupliaverit.*

14. ET SI IN VACUUM JURAYERIT, NON JUSTIFICABITUR: REPLEBITUR ENIM RETRIBUTIONE DOMUS ILLIUS. — Ne quis putet eum solum qui frustrat juramentum, non præstando id quod juravit, peccare, ideoque puniendum a Deo; addit, quod is quoque qui « in vacuum, » id est temere, inaniter, leviterque, ubi non est necessitas vel justa utilitas, jurat, esto sine mendacio vel proximi damno; « non justificabitur » in hoc facto, id est, non censebitur juste riteque egisse, non declarabitur justus; sed potius ut male agens corripitur et punietur, si non ab hominibus, certe a Deo: Deo enim « replebitur retributione domus eius, » q. d. Deus illi ejusque domui, id est, familiæ et posteris, pro temerariis hisce juramentis debitam retributionem, id est vindictam, pœnam et supplicia retribuet. Notent hæc qui jurandi habent consuetudinem, et leviter tertio quoque verbo jurant. Unde Tigurina vertit, *ac ne temere quidem usus juramento insons judicabitur: nam domus ejus crebris appetetur insultibus; alii, quod si inaniter juravit, non evadet pœnam; replebitur enim domus ejus calamitatibus.* Has enim significat Græcum ἐπιπληθήσεται, uti superius dixi. Sic crebro jurantes, crebra in domibus suis vident infortunia, ut faciant jacturam mercium, famulorum, filiorum, etc., ac causam non advertunt, nimirum irreverentiam in Deum, ac temerarium juramentum, quo sanctum Dei nomen profanant.

Aliter hunc versum et præced. explicat Palacius : « Tres inquit, male jurandi modos affert : *Primus*, fratrem frustrando, et tunc, si quid frater frustratus propterea deliquerit, hoc delictum gravat jurantem, ut qui ejus delicti causam dederit. Ergo si frater frustratus nocuerit ei qui fidem violavit, ejus criminis culpa in perjurum recidit. *Secundus* modus est, dissimulando veritatem coram judice, et tunc ita veritatem dissimulat, dupliciter delinquit : nam delinquit contra Deum, et contra judicem, cui simpliciter ad ejus mentem respondendum est, si modo juridice interroget. *Tertius* modus est, jurando quidem vere, sed absque necessitate aut utilitate, et tunc non evadit culpam; replebitur enim domus ejus retributione, ut, sicut jurans caret reverentia erga Deum, ita mala careant reverentia erga domum, sed irreverenter et temere domum intrent, ut temere Deum ille jurabat. » Verum hæc expositio

nimis frigida, grammatica et jejuna videtur.

15. EST ET ALIA LOQUELA CONTRARIA MORTI, NON INVENIATUR IN HEREDITATE JACOB. — Ita Romani et cæteri correcti codices. Male ergo Lyranus legit, *contraria in mortem*; et alii, *e contrario in mortem*, Græca jam habent, ἀντιπαραβέβληται, id est vestita, amicta, induta. Unde sic habent, *est loquela induta vel amicta morte, etc.* Tigurina, *est sermo morte obvolutus, absit in possessione Jacob inveniatur*; alii, *est oratio circumseptæ undique morte.*

Noster legit ἀντιβέβληται, id est opposita, contraria, aut potius ἀντιπαραβέβληται, uti etiam nonnulli codices, id est, opposita, collata, comparata. Nam ἀντιπαραβέβληται, idem est quod oppono, confero, committo, comparo. Unde ἀντιπαραβέβληται est mutua collatio. « Contraria morti » igitur idem est quod altera ex parte respondens, et quæ conferri ac comparari queat cum morte, morti opposita, objecta, vicina, e regione mortis posita. Unde Syrus omittens τὸ *morti* sic vertit, *et etiam si est aliquid aliud quod comparetur illi (juramento), non inveniatur in hereditate Jacob.* Sic Christus ait *Matth.* XXI, 2 : « Ille in castellum quod contra vos est, » id est quod e regione vestri est, in prospectu vestro, vobisque vicinum. Et Virgilius, VI *Æneid.* :

Contra elata mari respondet Gnosia tellus :

contra, id est e regione, e vicino.

Minus recte ergo Jansenius τὸ *morti* construit non cum *contraria*, sed cum *est*, q. d. Est aia loquela prædictæ contraria, quæ est in mortem, hoc est quæ mortem mox adfert, vel, ut Lyranus, *morti*, subintelligit, obligata vel destinata. Porro blasphemia dicitur contraria juramento, quia juramentum videtur habere Dei honorationem, ut qui in testem tanquam veracissimus adhibeatur, at blasphemia apertam habet Dei inhonorationem. Hæc Jansenius subtilius quam solidius.

Quæres, quænam est hæc *loquela contraria*, id est opposita et comparata, *morti*? Aliqui censent esse perjurium; Græci enim non habent τὸ *alia*. Verum Latini habent τὸ *alia*: ergo non agitur hic de perjurio; de eo enim paulo ante egit vers. 13, nec legimus perjurium apud Judæos solitum puniri morte, ut cum ea hic comparetur et æquetur. Alii intelligunt contumelias, rixas, jurgia, quæ communiter suscitant pugnas, ex quibus sequuntur vulnera, mors et cædes multorum, ut ea vestiri illique comparari et æquari videantur. Verum de his quoque egit superius, eaque clare exprimere et nominare solet.

Primo igitur, Rabanus, Lyranus, Jansenius et Palacius per *loquelam* hanc accipiunt blasphemiam: hæc enim Judæis adeo erat exosa et horribilis, ut nec eam nominare auderent, sed per antiphrasin eam significarent, vocantes eam benedictionem, ut, « Benedic, id est maledic, Deo, et morere, » *Job* II, 9. « Benedixit, id est maledixit, Naboth Deum et regem, » III *Regum*, cap. XXI, 13.